

І. ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

УДК 303.3 : 630.64(477)

І.Я. АНТОНЕНКО

Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана

ІНТЕГРАЛЬНА ЛІСОРЕСУРСНА РЕНТА У ФОРМАТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЛІСОВОГО КОМПЛЕКСУ

Інтегральна лісоресурсна рента, на жаль, ще не набула достатнього практичного застосування в планово-господарській діяльності. Це передусім певною мірою обумовлено ліквідацією в Україні лісових комплексних підприємств у період реформування економіки, а також невирішеністю низки методологічних і методичних підходів до рентного регулювання економічних відносин у галузевих структурах лісового комплексу як єдиного суб'єкта господарювання. В сучасних умовах, як відомо, кожному суб'єкту підприємницької діяльності надана певна самостійність для визначення номенклатури виробництва продукції, нарощування її обсягів та реалізації, що позитивно впливає на ефективність господарювання. Саме це є одним із засобів використання галузевих переваг у розвитку лісових підприємств, поліпшення їх просторового розміщення та вдосконалення форм територіальної організації галузевих структур.

Економічні конкурентні переваги підприємств лісового комплексу з лісовирощування, заготівлі й переробки деревини, пов'язаних між собою на певній території, організаційно, технічно і технологічно забезпечують отримання додаткового рентного доходу як на стадії виробництва лісопродукції, так і доставки її споживачам. Йдеться про комплексний додатковий ефект від просторової організації підприємств, який проявляється у перевагах технічно-технологічного їх комплексування, концентрації, комбінування, спеціалізації та спільного використання єдиної виробничої і соціальної інфраструктури, робочої сили для виробництва лісопродукції та утилізації відходів [1].

Інтегральна лісоресурсна рента, у нашому розумінні, – це ефект, тобто надлишок доходу (чистого прибутку) від усіх галузевих структур комплексу порівняно з альтернативними доходами, одержаними від виробництва аналогічної продукції, комплексно не пов'язаних виробничих структур

лісоресурсної сфери. Йдеться про отримання надлишку доходу від лісовирощування, лісоексплуатації, перевозки ресурсів лісу, переробки деревини та збуту сукупної лісопродукції чи використання лісу в соціально-культурних цілях. Інтегральна лісоресурсна рента, таким чином, за сутністю є сукупним, комплексним ефектом усіх галузевих лісовиробників на ринках лісопродукції і послуг лісового комплексу, де створюється сукупний ефект рентного характеру. В загальному величина інтегральної лісоресурсної ренти в ринкових умовах визначається різницею між ринковою ціною лісопродукції на відповідному ринку, де вона представлена (міжгалузевий, загальногалузевий рівень), та їх загальногалузевою вартістю.

Основним джерелом формування інтегральної лісоресурсної ренти вважається вартість усіх галузевих структур (складових) лісоресурсного комплексу і послуг, що ним надається лісоспоживачам. Така вартість в економічному сенсі виражає виробничі відносини в галузях лісового комплексу, що виникають унаслідок міжгалузевих розбіжностей між витратами суспільно необхідної праці на виробництво одиниці лісопродукції. Іншими словами, інтегральна (загальногалузева) вартість виробництва відображає лісовиробничі відносини, що виникають через галузеві відмінності лісового комплексу і супроводжуються створенням додаткового доходу, тобто капіталізованого. Виникнення інтегральної лісоресурсної ренти відбувається за рахунок специфічної дії економічного закону загальногалузевої вартості, згідно з яким ця рента кількісно виражає рівень загальногалузевих суспільно необхідних витрат праці, а якісно – відносини стосовно розвитку виробництва кінцевої лісопродукції і розподілу, обліку і споживання в різних галузях економіки і соціальній сфері. В результаті дії цього закону для розвитку лісового комплексу як рентоносної сфери існує об'єктивна необхідність відшкодування витрат виробництва товарів і надання послуг по всіх галузевих складових із забезпеченням одержання прибутку за відносно рівною міжгалузевою нормою в системі комплексу. З іншого боку, за рахунок формування доходів рентного походження в рентоносних галузях з подальшим вилученням, розподілом і перерозподілом їх в інтересах суспільства, держави галузі і території можна забезпечувати передусім і його збалансований регіональний розвиток. Слід наголосити, що в ефективно організованому ринково орієнтованому лісовому комплексі інтегральна лісоресурсна рента має розподілятися між учасниками економічних відносин, якими слід вважати суспільство, державу, регіони і суб'єкти господарювання. Тільки на такій підставі створюватимуться сприятливі умови для виробництва лісопродукції товарів і послуг, обміну і подальшого зростання екологічно збалансованого розвитку галузі і лісоекономічного простору.

Формування ренти в лісоресурсному комплексі відбувається як на міжгалузевому, так і внутрігалузевому рівнях. У першому випадку вона створюється на основі конкуренції між галузевими структурами комплексу, у другому – між суб'єктами господарювання всередині галузі (лісового господарства, лісоексплуатації, переробки лісових ресурсів тощо).

Опосередковано лісоресурсна рента, що виникає в лісовому комплексі, може стосуватися міжгалузевого рівня в тому випадку, коли на ринку галузеві товари чи послуги рентних галузей є конкурентоспроможними.

Загальногалузева лісоресурсна рента може виникати без вкладання додаткових коштів у процес поліпшення лісовирощування, лісоексплуатації і переробки деревини та з вкладанням. Така рента, як і власне лісоресурсна рента, може розраховуватися на основі диференційної ренти I (за якістю і місцем розташування ділянки лісу чи виробничої сфери) і диференційної ренти II (за результатами інтенсифікації лісовирощування або виробництва лісопродукції) [2].

Існування диференційної інтегральної ренти обумовлюється передусім різноманіттям видів ресурсів, їх кількістю, якістю та неоднаковою спроможністю галузевих структур лісового комплексу в процесі його функціонування і розвитку. У цій сфері створюються також умови для виникнення як абсолютної, так і монопольної інтегральної лісоресурсної ренти. Наявність, зокрема, абсолютної інтегральної лісоресурсної ренти визначається передусім характером відносин власності, у т.ч. орендних, розмежуванням власності між державними організаційно-управлінськими структурами та суб'єктами господарювання, а монопольної – унікальністю ресурсів (природно-заповідний фонд, національні природні парки, пам'ятки природи, цінні види деревини, вироби із цінної деревини тощо), належністю цих ресурсів чи лісопродукції певному суб'єкту господарювання.

Рентними галузями, в яких створюється інтегральна лісоресурсна рента, визначено галузі (виробничі структури) лісового комплексу, що характеризуються кращими умовами розташування, новітніми технологічними процесами, конкурентними перевагами наявної продукції порівняно з іншими. Саме конкурентні переваги підприємств галузі є джерелами формування інтегральної лісоресурсної ренти.

За сферами господарювання всі джерела формування інтегральної лісоресурсної ренти (рентні галузі лісового комплексу) поділяються на галузеві рентоносні структури, основними з яких слід вважати:

- лісогосподарське виробництво;
- лісозахисне господарство;
- унікальні лісоресурсні асоціації (угруповання);
- соціально-культурну лісоресурсну сферу;
- лісомисливське господарство;
- лісозаготівельне виробництво;
- деревообробне виробництво;
- целюлозно-паперову промисловість.

Ефективність функціонування зазначених рентоносних галузевих структур визначається характером їх розміщення, що прямо чи опосередковано пов'язується з підприємницькою діяльністю лісового комплексу або лісоресурсного простору. Саме від характеру підприємницької діяльності, її інтенсивності та обсягу формуються відповідні механізми накопичення

інтегральних рентних лісоресурсних доходів, основними з яких можна вважати просторово-виробничий, господарський та механізм інституціонального спрямування.

Перший визначається ефективністю просторового розміщення галузевих структур лісового комплексу, що надає конкурентні переваги таким факторам, як розташування лісів і підприємств комплексу, які користуються лісами і лісовими ресурсами, та ринків збуту лісопродукції. Рациональне розміщення компонентів лісоресурсної сфери безпосередньо не пов'язане з підприємницькою діяльністю і додатковим залученням робочої сили, коштів та інших видів ресурсів для інтенсифікації лісогосподарської і лісопромислової діяльності, однак сприяє накопиченню додаткового прибутку у вигляді диференти I.

Другим механізмом формування інтегральної лісоресурсної ренти вважається підприємницька інвестиційно-інноваційна діяльність структур комплексу, спрямована на підвищення ефективності використання лісоресурсного потенціалу, його поліпшення і примноження. На основі цього механізму формується диференційна лісоресурсна рента II, яка в тематичній літературі носить назву рента інтенсифікації. I, насамкінець, формування інтегральної лісоресурсної ренти на підставі інституціонального механізму здійснюється на основі існування і розвитку відносин власності на землі лісового фонду, лісові ресурси, господарсько-виробничі структури, сферу послуг. За допомогою цього механізму формуються перш за все рентні доходи абсолютного і монопольного типу, хоча можливі і диференціального типу.

Таким чином, інтегральна лісоресурсна рента диференційного типу формується завдяки особливостям зосередження в лісоресурсному просторі ресурсів лісу, інфраструктури, сприятливого природно-економічного середовища, підприємницької активності лісовиробників. Наріжним же каменем формування абсолютної і монопольної ренти є відносини власності на лісові ресурси і підприємницьких структур з урахуванням просторового розміщення. При цьому монопольна інтегральна рента визначається монополією, тобто зосередженням лісових ресурсів та інфраструктури виключно в лісовому комплексі чи окремо взятій частці лісового простору. Розвиток відносин власності, зосередження ресурсів лісу і лісових підприємств у певних власників у просторовому вимірі визначає також абсолютну інтегральну лісоресурсну ренту. Загалом найбільш суттєвим джерелом інтегрального рентного лісоресурсного доходу лісоресурсної сфери в сучасних умовах є їх просторові лісоресурсні чинники – землі лісового фонду, лісові ресурси, лісові підприємства лісоресурсного комплексу, сфера послуг. Причому основним рентоформуючим інтегральним лісоресурсним доходом є дохід від використання земель лісового фонду, лісових ресурсів, лісогосподарської і лісопромислової діяльності та надання послуг.

Інтегральна лісоресурсна рента як додатковий дохід від економічної діяльності конкретного лісоресурсного комплексу формується на основі його рентних конкурентних переваг. До них відносяться, крім умов місця зростання

лісу, породного складу і вікової структури лісів, їх продуктивність, місце розташування лісоексплуатаційного фонду, форми територіальної організації виробництва, ринкова і соціальна інфраструктури, наявність кваліфікованих кадрів та інші чинники.

Поняття конкурентної (рентної) переваги лісоресурсного комплексу можна визначити як володіння ним певним набором чинників (внутрішніх факторів конкурентоспроможності), які дають йому можливість ефективно відігравати свою роль у територіальному поділі праці, разом з лісопродукцією та послугами, відповідними вимогами лісо споживачів брати участь у міжгалузевому, міжрегіональному товарообміні у зовнішньому конкурентному середовищі, задовольняючи попит на них у конкурентній боротьбі з виробниками лісопродукції інших лісоресурсних комплексів і забезпечуючи отримання інтегральної лісоресурсної ренти.

Аналізуючи складові і фактори конкурентних переваг лісоресурсних комплексів, які впливають на структуру і рівень рентних доходів від лісоресурсної діяльності, варто відмітити внутрішні і зовнішні рентоформуючі чинники. До внутрішніх відносяться:

- базові лісівничо-таксаційні, лісогосподарські і спеціалізовані лісовиробничі фактори, необхідні для виробництва лісопродукції та надання послуг: відповідні компоненти лісових ресурсів (землі лісового фонду, лісові насадження відповідної породної і вікової структури, природно-захисні і рекреаційні функції, розміщення лісових екосистем); лісовиробничі компоненти комплексу (основні фонди лісоресурсної сфери, техніка, технології, робоча сила, фінанси); інфраструктурні лісоресурсні компоненти (рекреація, відпочинок, зелений туризм тощо);

- необхідний рівень розвитку лісогосподарського виробництва та завантаження потужностей лісопереробної сфери, інноваційного, фінансового, техніко-економічного та інфраструктурного потенціалу, темпів освоєння інвестицій та інновацій на використання джерел лісоресурсної ренти, здатних забезпечити формування конкурентоспроможного джерела рентних доходів лісоресурсної сфери;

- соціально-економічні ринково орієнтовані умови для розвитку лісоресурсної сфери, організаційно-правового середовища, фіскальної політики, що забезпечує формування, розподіл і ефективний перерозподіл лісоресурсної ренти, бізнес-клімату, організації та якості управління всіма організаційними структурами лісоресурсної сфери, незалежно від форм власності на ліси і виробничі структури.

До зовнішніх рентоформуючих факторів, які впливають на конкурентні переваги лісоресурсних комплексів, відносяться чинники зовнішнього ринкового середовища, основними з яких слід вважати:

- міжгалузеві відносини всередині економічного простору з виробничою кооперації, комбінування виробництва, насамперед для забезпечення лісоресурсного комплексу продукцією і ресурсами внутрішнього споживання галузевих структур комплексу, які створюють основу конкурентної переваги і є фактором розвитку прогресивних рентних відносин (за видом диференти II);

- політику країни, що визначає напрями та якість роботи державних управлінських структур, ступінь і якість втручання урядових структур у бізнесові процеси – інституціональні перетворення, регіональна політика тощо, які впливають на формування, розподіл і перерозподіл усіх видів інтегральної лісоресурсної ренти;

- діяльність державних та правових інститутів (антимонопольні структури, судові інституції тощо), що забезпечують виконання законодавчих та різних інструктивних приписів з питань лісового права чи створення основи для підтримки сучасної конкурентної ринково орієнтованої лісоресурсної сфери та ефективної організації всіх видів рентних лісоресурсних відносин;

- дієву міжгалузеву торгово-збутову політику, яка забезпечуватиме розширення конкурентних переваг лісоресурсних комплексів над іншими галузевими структурами та сприятиме значному збільшенню рентних доходів від продажу ресурсів лісу як сировини, готової лісопродукції, а також ділянок лісу (як лісового угіддя), хоча останнє не передбачено чинним законодавством. При цьому слід мати на увазі, що торгівлю необробленою деревиною варто заборонити, оскільки в умовах її гострого дефіциту це є неефективною акцією.

Звідси випливає основна особливість інтегральної лісоресурсної ренти, що формується в системі економічних відносин між суб'єктами лісового комплексу на основі диференційних, у тому числі монопольних переваг, лісорослинних умов, лісових ресурсів, їх породно-вікової структури, якісних характеристик, місця розташування лісів народногосподарського призначення, наявності виробничої діяльності конкретних лісоресурсних комплексів, інвестиційно-інноваційної діяльності їх галузей. Саме вони створюють конкурентні переваги лісоресурсних комплексів, забезпечують їх економічний престиж і рейтинговий рівень розвитку. Додаткові (рентні) доходи суб'єктів підприємницької діяльності в конкретному лісоресурсному комплексі від використання його переваг реалізуються в ефективності і дохідності економічної діяльності. Певна частка цих додаткових доходів має рентне походження і повинна надходити в державний і місцевий бюджети та використовуватися для відтворення лісових ресурсів, їх раціонального використання і зростання лісоресурсних комплексів загалом.

Аналізуючи наведене вище, слід звернути увагу на важливу особливість інтегральної лісоресурсної ренти. Вона завжди відображає сукупність рент залежно від територіальної диференціації лісорослинних умов, типів лісу, породної і вікової структури лісових насаджень, народногосподарського призначення лісів, форм зосередження та організації виробництва як лісогосподарського, так і лісопромислового призначення. Все це разом і являє собою інтегральну лісоресурсну ренту. Виходячи із теорії енергетики, така рента може бути більшою за сукупну арифметичну суму рент, яку одержують за рахунок усіх джерел рентних надходжень, тим більше, що оцінка цього показника та врахування всіх без винятку джерел ренти є проблематичним завданням. Однак лісоресурсну інтегральну ренту в цілому можна визначити на підставі оцінки обсягу додаткового чистого лісоресурсного доходу всіх

рентоносних галузевих структур лісового комплексу [3]. У такій ренті акумулюється повний додатковий прибуток (наявний і прихований) від усіх видів використання різноманіття ресурсів лісу і переваг як створених природою, так і діяльністю всіх галузевих структур лісового комплексу, які тим чи іншим способом утворюють додатковий інтегральний лісоресурсний прибуток наявних у лісоресурсному просторі суб'єктів підприємницької діяльності. Звідси випливає необхідність розширення рентоформуєчих видів лісогосподарської і лісопромислової діяльності підприємств лісового комплексу та органів місцевого самоврядування та джерел рентоутворення залежно від природно-економічних особливостей не лише лісоресурсного і лісовиробничого комплексів, але й організаційно-управлінських та інших чинників, розвитку інтегральних лісоресурсних відносин.

Інтегральні лісоресурсні рентні відносини є комплексами і являють собою системну сукупність лісогосподарських, лісопромислових, інституційних, рекреаційно-лісозахисних, фінансово-економічних та соціально-економічних взаємовідносин, пов'язаних із формуванням, розподілом, перерозподілом і споживанням додаткових доходів, одержаних у рентних галузях лісової сфери в результаті її конкурентних переваг порівняно з іншими лісоресурсними комплексами. Суб'єктами рентних лісоресурсних відносин загалом є держава, регіон, суб'єкти господарювання та інші особи – власники і користувачі джерел ренти. Рентні лісоресурсні відносини в системі лісоресурсного комплексу виникають у результаті одержання, розподілу і використання лісоресурсної інтегральної ренти – різниці між витратами на використання ресурсів лісу і цінного продажу лісопродукції (послуги) на ринку певного рівня, що формується під впливом ринкового закону попиту і пропозиції. В результаті у більш виграшній ситуації залишаються виробники тих лісоресурсних комплексів, що користуються (володіють) кращими лісовими масивами і ресурсами лісу. Інші товаровиробники можуть не витримати конкуренції. Тоді виникає проблема ренти: не забезпечується еквівалентність прав учасників ринкових відносин різних лісоресурсних комплексів і суб'єктів господарювання – одна з головних умов ефективного лісоресурсного ринку.

Основою для розвитку рентних відносин має бути механізм інтегральної лісоресурсної ренти, який включає засоби формування, отримання, розподілу, вилучення та перерозподілу в системі лісоресурсного простору.

На етапі формування рентних доходів в умовах ринку в результаті дії закону галузевої вартості в ринковій ціні продажу продукції, з якою лісоресурсні товари і послуги виходять на ринок, формується рентна складова як різниця між витратами виробництва лісоресурсної сфери і ринковою ціною продажу лісопродукції (послуг). Основним механізмом регулювання рентних відносин на цій стадії є ціновий.

На стадії отримання ренти в процесі реалізації продукції і послуг у суб'єктів господарювання в загальній структурі доходів (прибутків) лісоресурсної сфери формується, відповідно, рентна складова. За відсутності ефективних механізмів розподілу, вилучення та перерозподілу рентних доходів

вони залишаються в розпорядженні суб'єктів господарювання лісоресурсного комплексу і використовуються на споживання або накопичення. При цьому особливу небезпеку створює повне чи переважне присвоєння суб'єктами господарювання монопольної та абсолютної ренти як екстенсивних і неефективних видів рентних доходів. На цій стадії важливою складовою рентного механізму є контроль за доходами суб'єктів господарювання, виключення отримання тіньових доходів.

На стадії розподілу інтегральної лісоресурсної ренти відбувається розподілення отриманих рентних доходів між учасниками рентних відносин в лісоресурсному комплексі. Стадія розподілу тісно пов'язана з відносинами власності між суб'єктами господарювання, лісоресурсної сфери, державою і регіоном. При цьому власники, користувачі та орендарі лісових ресурсів отримують ренту як орендну плату орендарів або плату користувачів за лісові ресурси. На цій стадії важливим є справедливий розподіл рентних доходів, вигідний для всіх учасників рентних відносин – орендодавців, орендарів, суборендарів, держави, регіону та суб'єктів господарювання лісового комплексу тощо.

На стадії вилучення інтегральної лісоресурсної ренти фіскальним механізмом (загальнодержавними і місцевими податками, платежами, зборами тощо) рентні лісоресурсні доходи вилучаються в учасників рентних відносин у бюджети різних рівнів (регіональний і державний) на суспільну користь. Особливо важливою при цьому є повнота вилучення інтегральної лісоресурсної ренти, її розподілу між державою, регіоном і лісоресурсним комплексом. Так, найбільш повно необхідно вилучати на суспільну користь у першу чергу лісоресурсну ренту монопольного виду, абсолютну і диференційну ренту I. Ефективні механізми її вилучення мають включати податки на доходи (прибутки), податки на майно (нерухомість), платежі за використання (погіршення) ресурсів, різні збори. На цій стадії винятково важливим є диференційний підхід до вилучення лісоресурсної ренти, за якого ставки податків і платежів ураховують лісоресурсну специфіку, насамперед вилучення ренти на користь лісового комплексу і місцевого бюджету. При цьому диференційна рента має надходити переважно до регіональних бюджетів і фондів для наступного використання саме на регіональний розвиток лісового комплексу. Також важливим є помірковане й оптимальне вилучення лісоресурсної диференційної ренти II, що стимулювало б, а не стримувало інвестиційно-інноваційні процеси розвитку лісового комплексу.

Кошти від рентних лісоресурсних доходів на стадії перерозподілу використовуються у суспільних, державних, регіональних та галузевих інтересах. При цьому рентні доходи для власних потреб комплексу мають спрямовуватися на виконання програм розвитку, інвестування відтворювального процесу та екологізації виробництва лісоресурсної сфери.

Однією з основних проблем розвитку лісоресурсного комплексу на сучасному етапі прискореного впровадження ринкових відносин є забезпечення економічної ефективності функціонування продуктивних сил лісоресурсного

простору. Для її вирішенні важливу роль повинно відігравати впорядкування рентних економічних відносин і вдосконалення рентної лісоресурсної політики.

Загалом у розвинутому й ефективно регульованому ринково орієнтованому лісоресурсному комплексі отримують ренту всіх типів (монопольну, диференційну та абсолютну), але їх роль і місце у формуванні інтегральної ренти і розвитку лісоресурсного простору диференційовані і досить нерівноцінні.

Так, у лісоресурсному комплексі насамперед якісно і кількісно зростає роль диференційної ренти II, яка отримується через додаткові капіталовкладення на поліпшення (відновлення, збільшення та якісне покращення) лісовідновлення, проведення рубок, пов'язаних із веденням лісового господарства, охорону і захист лісу від пожеж і хвороб, плантаційне лісовирощування, удосконалення технологічних процесів обробки і переробки деревини. Диференційна рента II, отримувана в результаті інтенсифікації лісовирощування та випуску кращої, конкурентоспроможної продукції в нових умовах господарювання, має стати основним видом ренти, оскільки саме вона з'являється в результаті позитивних якісних зрушень у лісовирощуванні та виробництві товарів і послуг, розширенні їх асортименту, врахуванні потреб покупця і суспільства в цілому за умови більш повного використання переваг лісоресурсних комплексів. Тому виключно важливою є роль диференційної ренти II саме для лісоресурсного комплексу. Стимулювання її розвитку має позитивний ефект: поліпшується стан лісових ресурсів як складової природно-ресурсної системи, підвищується рівень технологічного розвитку лісопромислового комплексу, доходи суб'єктів господарювання та місцевих бюджетів. Доходи від диференційної ренти II мають оптимально розподілятися між державою, регіоном і суб'єктом господарювання для того, щоб, з одного боку, не стримувати процес якісного вдосконалення лісокористування, охорони навколишнього середовища і розвитку підприємництва, а з іншого – сприяти наповненню державної і місцевої фінансової бази розвитку.

Існування диференційної ренти I в результаті кількісних і якісних розбіжностей між характеристиками лісоресурсної бази різних комплексів є об'єктивним. У зв'язку з цим треба зазначити, що проблема її вилучення має вирішуватися, скоріше за все, за принципом Парето-оптимуму: на користь загальнодержавних інтересів, але не на шкоду лісовому комплексу і регіону. У будь-якому випадку основою процесу вилучення диференційної ренти I повинна бути розвинута високотехнологічна система обліку й оцінки рентних ресурсів.

Незважаючи на те, що в системі лісоресурсних рентних відносин монопольна рента є відносно жорстко підконтрольною державі, не виключається однак подальший розвиток і вдосконалення механізмів лісоресурсної монопольної ренти як при використанні стратегічних, слабо відновлюваних або критичних ресурсів, що мають загальнодержавне значення і є державною власністю, так і в системі приватної та корпоративної власності, що також може стати джерелом лісоресурсної монопольної ренти. Проте до

вирішення цього питання треба підходити обережно, обов'язково маючи на увазі те, що саме в ринковому середовищі існує небезпека перетворення монопольної ренти на олігархічну монопольну ренту, що вилучається на користь лише власника виробництва, без урахування потреб держави, регіону чи власне комплексу.

Джерелом лісоресурсної ренти можуть бути також ресурси деревини, одержаної від рубок, пов'язаних із веденням лісового господарства, які, по суті, є власністю лісокористувачів. Обсяги таких рубок, як правило, перевищують рубки головного користування, що належать державі як власнику лісів. У цілому в системі лісового комплексу лісоресурсна рента, що формується внаслідок проведення рубок, пов'язаних із веденням лісового господарства, має також збалансовано розподілятися в інтересах суспільства, держави, регіонів і лісоресурсного простору. Саме недосконалість, а в багатьох випадках відсутність економічних і правових механізмів вилучення такої ренти і є причиною того, що навіть у багатих на лісові ресурси регіонах рівень і якість лісоресурсного простору абсолютно не відповідають наявним природним багатствам і перевагам таких комплексів порівняно з іншими галузями в країні.

Аналіз стану рентних відносин в системі лісоресурсних господарських відносин в Україні свідчить про недосконалість механізмів вилучення й перерозподілу лісоресурсної ренти, спрямування рентних доходів на забезпечення комплексного розвитку лісоресурсних комплексів. Низький рівень доходів від диференційної лісоресурсної ренти I обумовлений, з одного боку, недосконалістю відносин власності на землі лісового фонду, лісові ресурси і виробничі структури, а з іншого – не повним урахуванням лісоресурсної специфіки платежів за лісові ресурси і жорстко регульованою податковою політикою. В найгіршому стані в цьому аспекті знаходяться місцеві бюджети, які зараз не мають ефективних важелів наповнення за рахунок лісоресурсних платежів рентного характеру. За теперішніх умов господарювання навіть доходи, отримувані в результаті диференційної лісоресурсної ренти II, використовуються неефективно, недостатньо спрямовуються на подальше поліпшення лісоресурсних комплексів. Основними недоліками сучасного стану рентних відносин щодо забезпечення розвитку лісоресурсних комплексів є:

- невідповідність рентних платежів, що вилучаються в суб'єктів господарювання і спрямовуються на лісоресурсний розвиток, реальним рентним доходам суб'єктів господарювання, занижені і невідповідні нинішньому часу ставки рентних платежів;

- недосконала фіскальна система, яка недостатньо враховує лісоресурсні рентні механізми господарювання і не спрямована в цілому на пріоритетне отримання бюджетних доходів через рентні відносини;

- недосконала система обліку й інвентаризації джерел ренти (лісоземельних, лісових ресурсів, ресурсів побічного лісокористування і несировинного походження, розміщення лісів і лісових підприємств, форм їх організації тощо), яка не дозволяє повністю та якісно охопити рентну лісоресурсну базу відповідними платежами;

- неповне використання джерел лісоресурсної ренти і низький рівень її залучення до поліпшення системи виробництва галузевих структур комплексу, нерозвинений механізм інфраструктурної ренти, низький рівень розвитку страхових, лізингових та інших фінансових рентних відносин.

Таким чином, у перспективі розвиток рентних лісоресурсних відносин пов'язаний з подальшим упровадженням ефективних ринкових методів ціноутворення, розширенням біржової торгівлі з сучасними ринково орієнтованими формами, лібералізацією економіки та одночасно з формуванням механізмів дієвої підтримки лісоресурсного комплексу. Зросла необхідність забезпечення, з одного боку, еквівалентного обміну в рентних лісоресурсних галузях, а з іншого – вилучення і перерозподілу в інтересах товаровиробників лісового комплексу, регіону та держави інтегральної лісоресурсної ренти з метою підтримки лісоресурсного простору з граничними й гіршими умовами господарювання і забезпечення цим комплексного, пропорційно збалансованого розвитку лісоресурсної сфери. З метою створення, розвитку і поліпшення рентних лісоресурсних відносин на перспективу та зростання їх ролі в розвитку лісових комплексів слід поглибити дослідження з питань подальшого вдосконалення механізмів вилучення і розподілу інтегральної лісоресурсної ренти в системі відносин економічного простору і держави.

Література

1. Коваль Я.В. *Теорія ренти у форматі сучасної державної лісоресурсної політики // Проблеми модернізації лісоресурсної сфери в контексті просторового розвитку.* – К.: РВПС України НАН України, 2007. – С. 14–18.
2. Данилишин Б.М. Міщенко В.С. *Рентна політика в Україні.* – К.: ЗАТ "Нічлава", 2004. – 68 с.
3. Лисецький А.С. *Рента – податкове поле агропромислового комплексу // Фінанси України.* – 2004. – № 3. – С. 90–98.

УДК 502.5.332.12

А.В. БОДЮК
Національний університет ДПС України

ОСОБЛИВОСТІ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ВИРОБНИЦТВА

Україна володіє багатим природно-ресурсним потенціалом. Завдяки його господарському використанню держава за радянських часів побудувала технічно розвинену промисловість й індустріальне агропромислове виробництво.

Однак залишається проблема перспективного раціонального господарського використання цього багатства взагалі, в інтересах усього українського народу, яке за Конституцією України [1] є його власністю.